

УДК 343.1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

LEGAL REGULATION OF INTERNATIONAL ASSISTANCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Віротченко С.С.,*прокурор**прокуратури Дніпровського району міста Києва*

Статтю присвячено аналізу системи правових актів, які складають правову основу міжнародної взаємодії органів прокуратури в межах кримінального судочинства. Визначено, що міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства врегульовується безпосередньо міжнародними нормативно-правовими актами (загальними та спеціалізованими, двосторонніми й багатосторонніми, міждержавними та міжвідомчими), а також національними правовими актами (національними й відомчими).

Ключові слова: прокурор, міжнародна взаємодія, правова допомога, кримінальне провадження.

Статья посвящена анализу системы правовых актов, составляющих правовую основу международного взаимодействия органов прокуратуры в пределах уголовного судопроизводства. Определено, что международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства регулируется непосредственно международными нормативно-правовыми актами (общими и специализированными, двусторонними и многосторонними, межгосударственными и межведомственными), а также национальными правовыми актами (национальными и ведомственными).

Ключевые слова: прокурор, международное взаимодействие, правовая помощь, уголовное производство.

This article analyzes the system of legal acts constituting the legal basis for international cooperation within the prosecution in criminal proceedings. It was determined that international cooperation in criminal proceedings is regulated directly by international legal rules regulations (general and specialized, bilateral and multilateral, intergovernmental and interdepartmental) and national instruments (national and departmental).

Key words: prosecutor, international cooperation, legal assistance, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародної взаємодії, поглиблення економічних зв'язків між країнами призводить до збільшення кількості злочинів, ефективне розслідування яких не можливе без надання допомоги компетентними правоохоронними органами зарубіжних країн. З покладенням Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року на прокуратуру обов'язку щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням надзвичайної важливості набуває необхідність висвітлення системи правового забезпечення такої діяльності.

Стан наукового дослідження. Тематика міжнародної взаємодії органів прокуратури в межах кримінального судочинства неодноразово досліджувалась В. Долежаном,

Ю. Дьоміним, Г. Кожевніковим, О. Михайленком, Г. Середою та іншими вченими.

Метою статті є розкриття системи правових актів, які складають правову основу міжнародної взаємодії органів прокуратури в межах кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

Серед міжнародних актів, положення яких у цілому спрямовано на врегулювання питань міжнародної взаємодії, насамперед слід виокремити Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року [2]. Згідно з її ст. 1 договірні сторони

зобов'язуються надавати одна одній, відповідно до положень цієї конвенції, якнайширшу взаємну допомогу в кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких на момент прохання про надання допомоги підпадає під юрисдикцію судових властей запитуючої сторони.

Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах не застосовується до арешту, виконання вироків або правопорушень, передбачених військовим правом, які не є злочинами відповідно до звичайного кримінального права.

Запитувана сторона в передбачений її законодавством спосіб виконує будь-які судові доручення, які стосуються кримінальної справи та які надсилаються їй судовою владою запитуючої сторони з метою забезпечення показань свідків або передачі предметів, що являють собою речові докази, матеріалів судової справи чи документів (ст. 3 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах).

Крім того, Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року в ст. 1 проголошує: договірні сторони з огляду на положення й умови, викладені в цій конвенції, зобов'язуються видавати одна одній всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку чи постанови про утримання під вартою [3].

Доцільно звернутися також до спеціалізованих міжнародних актів. Так, на врегулювання питань міжнародної взаємодії у сфері протидії кіберзлочинності спрямовується Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року, у якій зазначено, що вона має на меті доповнення згаданих конвенцій для підвищення ефективності кримінальних розслідувань і переслідувань, що стосуються кримінальних правопорушень, пов'язаних із комп'ютерними системами й даними, для надання можливості збирання доказів, що стосуються кримінального злочину, в електронній формі [4].

Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року в ст. 6 визначає, що договірні сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної договірної сторони, зокрема, складення й пересилання документів, проведення обшуків, вилучення, пересилання й видачі речових доказів, проведення експертизи, допиту сторін, обвинувачених, свідків, експертів, порушення карного переслідування, розшуку й видачі осіб, які вчинили злочини, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у частині цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів [5].

Також окрему увагу приділимо двостороннім міжнародним актам. Так, у п. 2 Меморандуму про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Болгарія від 1 червня 2001 року зазначено, що співробітництво в межах цього меморандуму здійснюється сторонами шляхом обміну інформацією й матеріалами щодо організованої злочинності, причетних до неї осіб та організацій, а також даними про підприємства й установи, банки та власність, які використовуються для відмивання майнових цінностей, отриманих унаслідок злочинної діяльності (із зазначенням імовірних джерел походження цих матеріальних цінностей, з посиланням на банківські документи, номери рахунків тощо) [6].

Співробітництво в межах Меморандуму про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Болгарія здійснюється на підставі запитів про надання сприяння. Сторона без попереднього прохання може направити іншій стороні інформацію, якщо вона вважає, що надання такої інформації може допомогти стороні, якій вона надається, у порушенні чи

проведенні розслідування (п. 8 Меморандуму про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Болгарія).

Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Чорногорія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, від 21 вересня 2006 року вказує, що співробітництво в межах цього документа здійснюється сторонами шляхом обміну інформацією й документами щодо злочинів міжнародного характеру та причетних до них осіб.

При цьому сторони, дотримуючись вимог конфіденційності, обмінюються інформацією про громадян своїх держав, іноземних громадян та осіб без громадянства, які перебувають під слідством у зв'язку з вчиненням злочинів, пов'язаних із транснаціональною злочинністю, а також у зв'язку з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом (ст. 2 Меморандуму про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Чорногорія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом) [7].

Національним правовим актом, який найбільш детально регламентує питання надання правової допомоги та виконання запитів про неї, є Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). Так, відповідно до ст. 542 КПК України міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть передбачатися інші, ніж у КПК України, форми співробітництва під час кримінального провадження [8].

Згідно зі ст. 545 КПК України Генеральна прокуратура України звертається із запитом про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке в таких випадках виконує функції центрального органу України.

Міністерство юстиції України звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав.

Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України в триденний строк надсилають до Національного антикорупційного бюро України отримані (надані) у межах надання міжнародної правової допомоги матеріали, які стосуються фінансових і корупційних кримінальних правопорушень, у вигляді довідки.

Якщо КПК України або чинним міжнародним договором України передбачено інший порядок зносин, на визначений цими законодавчими актами орган поширюється повноваження, передбачені ч. ч. 1, 2 ст. 545 КПК України.

Загалом розділом IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України врегульовуються порядок надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій; порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція); порядок перейняття кримінального провадження; порядок визнання й виконання вироків судів іноземних держав, а також передачі засуджених осіб.

В органах прокуратури питання міжнародного співробітництва регламентуються Наказом Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового спів-

робітництва» від 22 листопада 2014 року № 8гн, а також Інструкцією про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва, які здійснюються органами прокуратури України [9].

Наказ Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва» було видано з метою забезпечення належної організації роботи органів прокуратури України в галузі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, здійснення ефективного нагляду в цьому напрямі, дотримання прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів, а також захисту інтересів держави під час вирішення питань, що регулюються нормами міжнародного права.

Відповідно до п. 2 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва» головні напрями взаємодії органів прокуратури України з компетентними установами іноземних держав та міжнародними організаціями є такими:

1) виконання в межах компетенції прокуратури зобов'язань України за міжнародними договорами про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, зокрема щодо надання міжнародної правової допомоги, видачі осіб (екстрадиції), перейняття кримінального провадження та з інших передбачених такими договорами питань;

2) встановлення, підтримання й розвиток контактів із компетентними установами іноземних держав і міжнародними організаціями, проведення заходів міжнародного співробітництва (зустрічей, переговорів, конференцій, семінарів, круглих столів і тренінгів), а також реалізація проектів та програм співпраці;

3) удосконалення договірної бази співробітництва, механізмів і процедур надання правової допомоги шляхом укладення міжвідомчих угод, які стосуються компетенції прокуратури, та участі в підготовці міжнародних договорів України в галузі співробітництва під час кримінального провадження, а також законодавства із цих питань.

Основні критерії оцінки ефективності прокурорської діяльності в галузі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є такими:

- дотримання встановлених процедур, строків, повноти, а також належної якості підготовки й виконання запитів про правову допомогу в кримінальному провадженні;
- забезпечення прав громадян та юридичних осіб, інтересів яких торкаються під час надання й отримання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні.

Інструкція про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва, які здійснюються органами прокуратури України, затверджена Наказом Генерального прокурора України від 22 листопада 2014 року № 8гн, визначає порядок організації в органах прокуратури зустрічей, переговорів, консультацій та інших протокольних заходів із представниками іноземних держав і міжнародних організацій, а також їх візитів в Україну; порядок виїздів працівників органів прокуратури в закордонні службові відрядження та організації зарубіжних візитів керівництва Генеральної прокуратури України; порядок листування з органами прокуратури, юстиції й ін-

шими державними установами зарубіжних країн, а також із міжнародними організаціями та їх представництвами в Україні.

Необхідно також звернути увагу на рекомендації щодо здійснення правосуддя із застосуванням норм міжнародного права. Так, у Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19 грудня 2014 року № 13 акцентовано на тому, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України у формі ратифікації, та договори, які не потребують ратифікації й затверджуються у формі указу Президента України або постанови Кабінету Міністрів України, є частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України, ч. 1 ст. 3, ст. ст. 12, 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV). У зв'язку із цим суди, відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя», застосовуючи міжнародні договори України під час здійснення правосуддя, мають враховувати, що частиною національного законодавства варто вважати не лише ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори України, а й ті міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано в інших формах, погоджених сторонами (наприклад, шляхом «підписання», «прийняття», «затвердження» й «приєднання»), за допомогою яких держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору (пп. «б» п. 1 ст. 2 Віденської конвенції, ст. 8 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV) [10].

Під час розгляду справ і вирішення колізії між нормою міжнародного договору, який набрав чинності для України іншим, ніж надання згоди Верховною Радою України на його обов'язковість у формі ратифікації, шляхом, та нормою іншого акта законодавства України необхідно враховувати юридичну силу акта законодавства, яким було надано згоду на обов'язковість міжнародного договору України (наприклад, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та організованою злочинністю» від 5 грудня 2007 року № 1389). Норми такого міжнародного договору застосовуються в порядку, передбаченому для відповідного акта законодавства України, з огляду на співвідношення законодавчого акта та підзаконного нормативно-правового акта.

Висновки. Таким чином, міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства врегульовується безпосередньо міжнародними нормативно-правовими актами (загальними та спеціалізованими, двосторонніми й багатосторонніми, міждержавними та міжвідомчими), а також національними правовими актами (національними й відомчими).

Досконале знання системи вказаних документів і вміле їх застосування є запорукою ефективної взаємодії держав щодо зменшення злочинних проявів на наднаціональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_036.
3. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_033.
4. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
5. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

6. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Болгарія від 1 червня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/100_325.

7. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Чорногорія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, від 21 вересня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/891_024.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

9. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва : Наказ Генерального прокурора України від 22 листопада 2014 року № 8гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=166800.

10. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.